

Geschiedenisonderwijs & heemkunde: gescheiden werelden?

In gesprek met de Vlaamse Vereniging voor Leraren Geschiedenis (VVLG)

Ga het maar eens na: hoeveel leraren geschiedenis telt jouw heemkundige kring en hoeveel keer werd al samengewerkt met een leraar geschiedenis? Valt dat tegen? Niet getreurd, jullie vereniging is zeker niet de enige waar het aandeel van leraren geschiedenis povertjes uitvalt en waar een gezamenlijke activiteit nog toekomstmuziek is. En ergens is dat vreemd, want heemkunde en geschiedenisonderwijs leken ooit voor elkaar bestemd.¹

Onbekend maakt vaak onbemind. Heemkunde Vlaanderen begon 2014 alvast met het goede voornemen aan dat eerste iets te doen en zocht daarvoor contact met de Vlaamse Vereniging voor Leraren Geschiedenis (VVLG). Op een regenachtige januaridag ging Nele Provoost, coördinator van Heemkunde Vlaanderen in gesprek met Karel Van Nieuwenhuysse, voorzitter van de VVLG. Het werd een boeiende dialoog, waarvan hieronder een beknopte neerslag volgt.²

Nele: Kan je de VVLG eens kort voorstellen? Waarvoor staat deze vereniging en waaruit bestaat haar werking?

Karel: De VVLG is een vereniging die de kwaliteit van het geschiedenisonderwijs voort wil helpen verbeteren en daartoe de leraren ondersteunt. We willen een representatief orgaan zijn van en voor leraren geschiedenis (en ook MAVO, PAV en cultuurwetenschappen³) in het Vlaamse onderwijslandschap. Via onze website (www.vvlg.be), het tijdschrift

Hermes (dat open staat voor leden zowel als niet-leden, en leraren zowel als niet-leraren om in te publiceren) en een elektronische nieuwsbrief willen we inhoudelijke en didactische ondersteuning bieden via lessenkassetten, een bronnenbestand en videobestand, bespreking van leermiddelen, achtergrondartikels, bekendmaking van initiatieven allerhande. Tevens organiseren we in samenwerking met derden studiedagen voor leraren.

Nele: Net zoals Heemkunde Vlaanderen is ze dus een overkoepelende organisatie die ondersteuning wil bieden aan haar doelgroep en tegelijk ook fungeert als een soort 'belangenbehartiger' of 'spreekbuis'. Een andere gelijkenis tussen beide verenigingen is natuurlijk dat ze beiden bezig zijn met het verleden, de geschiedenis. Hoewel iedereen ongetwijfeld ooit geschiedenislessen kreeg, is het geschiedenisonderwijs van vandaag niet meer te vergelijken met dat van pakweg 30 jaar geleden. Hoe brengen leerkrachten geschiedenis anno 2014 geschiedenis in de klas? Welke kijk hebben ze op het verleden en hoe gaan ze om met geschiedenis binnen de schoolmuren?

Karel: De bedoeling van het vak geschiedenis is jongeren tussen 12 en 18 jaar historisch te vormen, hun historisch besef bij te brengen. Historici denken historisch. Ze plaatsen en bekijken alles vooral in de tijd en verklaren de dingen vanuit de tijdscontext. Zij gebruiken concepten als oorzaak en gevolg, continuïteit en verandering. Zij vertrekken vanuit bronnenmateriaal, waar ze vragen aan stellen, en dat ze vanuit de context zelf beoordelen. Zo komen zij, via argumentatie, tot inzichten en concepten verband houdende met menselijk gedrag op alle domeinen van de samenleving. Deze historisch-inhoudelijke inzichten kunnen we beschouwen als *knowing history* of de kennis van het verleden.

Met de cursusreeks Erfgoedeductie. Lokaal erfgoed op maat van jongeren?! probeert Heemkunde Vlaanderen dichterbij de onderwijspraktijk te brengen.

Op de website van de VVLG vind je lesmateriaal over verschillende tijdsperiodes

Nele: Dat zal veel lokale onderzoekers en (amateur)historici bekend in de oren klinken. Ook voor lokale geschiedenis is het belangrijk om de link met de globale context te zien.

Karel: Ja, dat is zeker waar. Maar misschien ligt het grootste verschil wel in het feit dat het in het hedendaagse geschiedenisonderwijs ook van belang is stil te staan bij de vraag hoe we dat allemaal weten. Hoe komt onze kennis van het verleden tot stand? En hoe gebeurt (historische) beeldvorming? Dit betreft *doing history*, het 'aan geschiedenis doen'. Het is belangrijk bij leerlingen het bewustzijn te creëren dat geschiedenis niet zomaar gegeven is, dat geschiedenis niet rechtstreeks uit bronnen en overblijfselen af te lezen is. Die moeten immers worden geïnterpreteerd, vanuit specifieke vragen die eraan worden gesteld. Geschiedenis wordt telkens opnieuw 'gemaakt', 'geconstrueerd', naargelang van de vragen en de doelstellingen die we ons stellen.

Nele: Nochtans is het erfgoedbegrip ook erg met die constructie-idee verweven. Iets is immers pas erfgoed, als een gemeenschap het als erfgoed aanduidt. Bij het maken van een erfgoedverhaal gaat het dus ook telkens om keuzes en interpretatie. Denk maar aan een tentoonstelling: wat toon je wel/wat niet. Ook via lokale geschiedenis zou je die boodschap dus bij leerlingen kunnen bijbrengen. Maar is er eigenlijk binnen de klas wel plaats voor het onderwijzen van lokale geschiedenis? Of komt enkel de 'grote' geschiedenis aan bod?

Karel: Het Vlaamse secundaire geschiedenisonderwijs gaat inderdaad nogal sterk uit van een structurele en sociaal-historische benadering van het verleden. Deze benadering van het verleden resulteert in abstracte grote verhalen waarin voor de tastbare, concrete mens vaak weinig plaats is. Kenmerkend

in dat verband is dat zoiets als familiegeschiedenis als zodanig niet vernoemd wordt in eindtermen en leerplannen, en evenmin in leerboeken aan bod komt. Nochtans blijkt uit veel onderzoek dat leerlingen net familiegeschiedenis als de meest interessante vorm van geschiedenis beschouwen. Plaatselijke, lokale en regionale geschiedenis zijn zowat hetzelfde lot beschoren. Dat wil niet zeggen dat deze vormen van geschiedenis niet zijn toegelaten, integendeel. Eindtermen en leerplannen geschiedenis (zeker die van het vrij onderwijs) laten de geschiedenisleraren erg vrij in het invullen van concrete leerinhouden. Maar meestal overheersen toch de abstracte en onpersoonlijke verhalen. Soms blijft het zo wel een beetje een ver-van-hun-bedshow. Dat lijkt me bij heemkunde toch wel anders? Of vergis ik me?

Nele: Neen dat klopt. Bij heemkunde is die persoonlijke band met het verleden inderdaad erg belangrijk. Toch wil ik benadrukken dat het niet gemakkelijk is om zoiets als een 'heemkundige omgang' met het verleden te definiëren. Dat zou betekenen dat heemkundigen en historici fundamenteel van elkaar verschillen of te onderscheiden zijn. Een echte definitie geven van wat heemkunde is of wie heemkundigen zijn, is echter bijna onmogelijk. Veel leden van heemkundige kringen zijn immers geschoolde historici; de scheidslijn tussen historici en heemkundigen is dus niet waterdicht.

In het tijdschrift Hermes staan onder meer recensies van verschillende boeken.

Karel: Is er dan wel een verschil?

Nele: Goh, als er dan toch een verschil moet worden gezocht, dan zal afstand daar wellicht een rol in spelen. Afstand, maar niet schaal! Vaak wordt heemkunde aanzien als geschiedenis in het klein, als het (hyper)lokale, zonder aandacht voor de bredere context. Zelf denk ik echter niet dat schaal het grote verschil maakt tussen heemkunde en geschiedenis. Noch de methode of de kritische omgang met de bronnen. Een onderzoeker die een lokale geschiedenis schrijft, doet voor mij niet automa-

tisch aan heemkunde. Ik heb zelf een doctoraat gemaakt over een erg lokaal onderwerp, waar ik verder geen enkele affiniteit mee had. Ik zou dit niet als heemkunde typeren; en dat heeft niets te maken met een waardeoordeel. Cruciaal in mijn idee over heemkunde is dat er een band is tussen het onderzoeksobject en het onderzoekssubject. Voor goede heemkunde gelden dus evenzeer de voorwaarden van goede geschiedschrijving: contextualiseren, bronnenkritiek, enzovoort.

Ik weet niet hoe jij hierover denkt, maar lokale/regionale geschiedenis en globale, structurele geschiedenis, zijn voor mij perfect verzoenbaar. Heemkunde kan zelfs de interesse van leerlingen in het vak ‘geschiedenis’ vergroten omwille van die persoonlijke band.

Karel: Daar ben ik ook rotsvast van overtuigd. Leerlingen in het secundair onderwijs zijn eerder dan in een abstracte, onpersoonlijke benadering van het verleden en in achterliggende structuren en systemen, vooral geïnteresseerd in de concrete mens in het verleden, in concrete gebeurtenissen en fenomenen. Zo ontstaat trouwens vaak ook de interesse in het verleden bij velen: vanuit een soort van verwondering om concrete, tastbare zaken, overblijfselen, mensen, gebeurtenissen uit het verleden. In die zin speelt lokale en persoonlijk beleefde geschiedenis natuurlijk een heel belangrijke rol. Die vormt een ideaal startpunt om van daaruit tot inzicht in grotere en abstracte ontwikkelingen en processen uit het verleden te komen. Het gegeven ‘totale oorlog’ bijvoorbeeld kan heel concreet gemaakt worden door na te gaan hoe het leven in oorlogstijd in de eigen gemeente eruit zag voor de gewone mens. Idem voor fenomenen als ‘verzuijing’, ‘ontkerkelijking’, etc.

Aandacht voor lokale en persoonlijk beleefde geschiedenis speelt zowel op de motivatie van leerlingen voor geschiedenis, als helpt het bij het begrijpelijk(er) maken van geschiedenis. Want vaak wordt m.i. onderschat hoe moeilijk het vak geschiedenis wel is voor leerlingen! Niet voor niks wordt van het verleden gezegd dat het *a foreign country* is, en van historisch denken dat het een *unnatural act* is.

Nele: Ja dat klopt. Zoals gezegd hoeft aandacht voor het lokale niet uit te sluiten dat je van daaruit een breder verhaal vertelt. Heemkunde vertrekt net vanuit die nabijheid (geografisch en/of mentaal) en heeft daarom het potentieel een erg breed publiek warm te maken voor het verleden.

Op de website worden ook bronnen beschikbaar gesteld.

Daarom is het net ook zo jammer dat geschiedenislerkrachten de weg naar heemkundige kringen niet lijken te vinden.

Karel: Ja, en ook omgekeerd: dat weinig heemkundigen samen met het geschiedenislerkrachten een project opzetten. Misschien dat Heemkunde Vlaanderen en de VVLG hierbij wel een faciliterende rol kunnen spelen. De VVLG wil bijvoorbeeld als doorgeefluik ondersteuning bieden aan Vlaamse geschiedenisleraren, via o.m. de bekendmaking van initiatieven en verenigingen, en het aanbieden van inspirerende voorbeelden van heemkundige projecten en producten, zowel via ons tijdschrift als via nieuwsbrief en website. Graag stellen wij de kolommen van Hermes open voor bijdragen van heemkundigen (die geen lid van de VVLG hoeven te zijn), voor aankondigingen van initiatieven of vragen om samenwerking, relevant voor geschiedenisleraren. Hermes richt zich immers op zowel theoretisch georiënteerde bijdragen, als op heel praktische bijdragen.

Nele: Heemkunde Vlaanderen ziet zichzelf ook als een schakel tussen beide doelgroepen. Enerzijds zijn onze twee periodieke publicaties, *Bladwijzer* en *Tijd-Schrift*, zeker ook voor leerkrachten geschiedenis interessant. In *Bladwijzer* zit bv. telkens een katern rond ‘onderzoek’ waar meer informatie wordt gegeven over historische bronnen, waar ze te vinden zijn en hoe je ze kunt gebruiken. Ons wetenschappelijk tijdschrift heeft dan weer de ambitie om de tussenschakel te zijn tussen het academisch onderzoek en het brede publiek. We werken steeds met themanummers en verwelkomen graag bijdragen, ook van leerkrachten. Maar meer nog dan een publicatiekanaal denk ik dat *Tijd-Schrift* inhoudelijk interessant kan zijn voor leerkrachten geschiedenis

omdat het recente thema's en tendensen in het wetenschappelijk onderzoek op een leesbare manier brengt. Zo was er in 2013 bv. een themanummer over de Eerste Wereldoorlog.

Anderzijds willen we de contacten op het terrein tussen leerkrachten geschiedenis en heemkundige kringen graag stimuleren en faciliteren. Onze consultants zullen met plezier vragen van leerkrachten beantwoorden en hen doorverwijzen naar lokale experts. Hopelijk leren heemkundigen en geschiedenisleren elkaar zo wat beter kennen en volgt hieruit eventueel een interessante samenwerking.

Karel: Ja, het is in de eerste plaats belangrijk dat heemkundigen en geschiedenisleren elkaar vinden. Vervelend in dat verband is dat heemkundigen waarschijnlijk vooral actief zijn in hun vrije tijd, 's avonds en in het weekend, terwijl geschiedenisleren hun job voornamelijk overdag uitoefenen (en menig avonden slijten met verbeteren, voorbereiden en vergaderen). Maar bon, dat is een praktisch probleem, en waar een wil, is een weg. Het komt er vooral op aan dat er een dialoog wordt opgestart tussen de geschiedenisleren en de lokale heemkundige kring. Op het ogenblik dat heemkundigen vertellen waar ze mee bezig zijn, en geschiedenisleren uit de doeken doen wat hen interesseert om leerlingen rond aan het werk te zetten, ontstaan waarschijnlijk heel mooie ideeën voor samenwerking. Zo heb ik weet van een school in Kapellen die met de plaatselijke heemkundige kring erg succesvol samenwerkte rond het thema 'Sporen van de Eerste Wereldoorlog in de gemeente Kapellen'. Ook in Roeselare, Brugge en Kortrijk vonden al succesvolle samenwerkingen plaats over de plaatselijke pers, straatnamen en het thema Tweede Wereldoorlog. Uiteindelijk is vooral belangrijk elkaar te ontmoeten, tot een idee te komen, prospectie te doen naar de haalbaarheid ervan, en vervolgens de uitvoering te plannen.

Nele: Ontmoeting is inderdaad belangrijk. Onbekend is immers onbemind. Een bezoek aan een lokaal documentatiecentrum gekoppeld aan een heuristiekopdracht lijkt me wel een mogelijkheid. Een documentatiecentrum is een stuk laagdrempeliger dan een archief. Leerlingen daar een zoekopdracht laten uitvoeren, is een stuk leuker dan in de klas. Belangrijk hierbij is, zoals Karel reeds aanhaalde, de prospectie: is er effectief materiaal te vinden? Heemkundigen weten daarom best wat ze in huis hebben en welke thema's eventueel interessant zouden kunnen zijn. Echte uitgewerkte didactische pakketten moeten leerkrachten natuurlijk niet onmiddellijk verwachten.

Karel: Dat lijkt me ook niet nodig. Op het ogenblik dat geschiedenisleren inhoudelijk worden ingewijd in de thematiek van het lokale geschiedenis-thema, en materiaal erover krijgen aangereikt, zijn zij uiteraard didactisch voldoende onderlegd om voort aan de slag te gaan, natuurlijk liefst in permanente dialoog met de heemkundigen!

Oproep!

Heb je ooit zelf al samengewerkt met het secundair onderwijs? Laat ons je ervaringen weten! Geslaagde projecten kunnen we in de kijker zetten via Bladwijzer of als goed voorbeeld verspreiden via de VVLG.

Ken je geschiedenisleren die actief zijn in een heemkundige kring? We horen graag hun verhalen over hun belevenissen in de kring/de klas en de wisselwerking tussen beide.

1 Zie bijvoorbeeld het recent verschenen artikel: P. Fannes, 'Van heemkunde tot creativiteit. Het traject van Felix Heidendal voor en na de Tweede Wereldoorlog', *Tijdschrift. Heemkunde en lokaal erfgoedpraktijk in Vlaanderen* 3 (2013) 7-29.
 2 Deze tekst is een ingekorte en herwerkte versie van een interview dat evens werd gepubliceerd in *Hermes*: Nele Provoost en Karel Van Nieuwenhuysse, 'Geschiedenisonderwijs - erfgoed - heemkunde: living apart together?', *Hermes* 55 (2014) 35-40.
 3 MAVO (Maatschappelijke vorming) en PAV (Praktijk algemene vakken) zijn vakken uit het curriculum van het Beroepsonderwijs (BSO). MAVO (1e graad) en PAV (2e en 3e graad) komen in de plaats van algemene vakken zoals geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer.